

Tom I.

15. XII. 1930.

Nr. 9.

FRAGMENTA FAUNISTICA
MUSEI ZOOLOGICI POLONICI

Janusz Domanlewski.

Przegląd krajowych form rzędu *Colymbiformes*.

WARSZAWA
NAKŁADEM PAŃSTWOWEGO MUZEUM ZOOLOGICZNEGO
1930

KOMITET REDAKCYJNY:

Dr. W. Roszkowski, dyrektor Muzeum, redaktor.

Dr. T. Jaczewski, kustosz Muzeum.

Dr. T. Wolski, kustosz Muzeum.

Za treść naukową artykułów odpowiedzialni są autorowie.

Adres Redakcji: Państwowe Muzeum Zoologiczne.
Warszawa, Krakowskie-Przedmieście 26—28.

Druk i Lit. „JAN COTTY” w Warszawie, Kapucyńska 7.

Janusz DOMANIEWSKI.

Przegląd krajowych form rzędu *Colymbiformes*.
Übersicht einheimischer Formen der Ordnung
Colymbiformes.

Rząd *Colymbiformes* należy do nadrzędu *Cnemopygopodes*. Nadrząd ten rozpada się na dwa rzędy. Z nich *Hesperornithiformes* jest rzędem wymarłym, w Polsce nie reprezentowanym, z rzędu *Colymbiformes* należy do naszej fauny 9 gatunków w obrębie dwu rodzin, na które wogóle rząd ten się dzieli. Gatunki te dadzą się oznaczać według niżej załączonego klucza. Zaznaczyć jednak muszę, że o ile ptaki dorosłe w upierzeniu godowym są do rozróżnienia bardzo łatwe, o tyle ptaki młode, a nawet stare w upierzeniu zimowym, następują poważne trudności przy oznaczaniu i częstokroć bez dokładnych opisów i materiału porównawczego z całkowitą pewnością oznaczyć się nie dają.

- | | |
|--|---|
| 1. Palce spięte jednostajną błoną pławną | 2 |
| — Palce spięte płatkowatymi niezrastającymi się błonami | 9 |
| 2. Przód szyi czarny, lub popielato-siwy z brązową plamą (ptaki w godowym upierzeniu) | 3 |
| — Przód szyi biały lub szaro-biały (ptaki młode lub stare w upierzeniu zimowym) | 6 |
| 3. Cała głowa czarna | 4 |
| — Wierzch głowy popielato-siwy | 5 |
| 4. Dziób biały <i>Colymbus adamsii</i> . | |
| — Dziób czarny <i>Colymbus immer</i> . | |
| 5. Przód szyi czarny <i>Colymbus arcticus</i> . | |
| — Przód szyi popielato-siwy z kasztanową plamą <i>Colymbus stellatus</i> . | |
| 6. Poszczególne pióra grzbietu posiadają zawsze po dwie jasne plamki <i>Colymbus stellatus</i> . | |

- Pióra grzbietu bez powyżej wspomnianych jasnych plamek 7
 7. Długość dzioba poniżej 65 mm. *Colymbus arcticus*.
 — Długość dzioba powyżej 65 mm. 8
 8. Dziób ciemny, prosty, stosunkowo nieduży. *Colymbus immer*.
 — Dziób jasny, lekko wzniesiony do góry, stosunkowo duży
 *Colymbus adamsii*.
 9. Długość skrzydła poniżej 110 mm. *Tachybaptus ruficollis*.
 — Długość skrzydła powyżej 110 mm. 10
 10. Długość dzioba powyżej 28 mm. 11
 — Długość dzioba poniżej 28 mm. 12
 11. Przód szyi czysto-biały. W upierzeniu głowy tuż ponad
 nagim kantarkiem występuje zawsze mniej lub więcej wi-
 doczna jasna plamka *Podiceps cristatus*.
 — Przód szyi zawsze z domieszką barwy rdzawej. Pióra po-
 nad nagim kantarkiem barwy wierzchu głowy
 *Pedetaithya griseigena*.
 12. Grzbiet dzioba, nieco wklęsnięty nad nozdrzami, łagod-
 nie zagina się ku końcowi. Nad nagim kantarkiem, po-
 cząwszy od nasady dzioba, występuje mniej lub więcej
 wyraźnie kolor białawy lub rdzawy. Lotki pierwszego
 rzędu bez barwy białej na wewnętrznych chorągiewkach
 *Dytes auritus*.
 — Grzbiet dzioba, począwszy od wklęsnięcia nad nozdrzami,
 wznosi się nieco ku górze, by dopiero przed samym koń-
 cem zgiąć się ku dołowi. Pióra nad nagim kantarkiem
 barwy wierzchu głowy. Na kilku lotkach pierwszego rzędu
 występuje barwa biała *Proctopus nigricollis*.

Colymbidae.

Colymbus Linn.

Colymbus Linnaeus 1758, Syst. Nat., Ed. X, 1, p. 135; (typ rodzaju *Colym-
bus arcticus* Linn.).

Colymbus arcticus arcticus Linn.

Colymbus arcticus Linnaeus 1758, Syst. Nat., Ed. X, 1, p. 135; (terra typica:
Szwecja).

Według Tyzenhauza (9) „u nas wiosną i przed zimą pospolicie, są nawet przykłady gnieźdzenia się“. Sznitnikow w swej faunistycznej pracy o ptakach gub. Mińskiej pisze o tym nurze co następuje: „Według zebranych ustnych wiadomości nur

czarnoszyi z rzadka gnieździ się na badanych terenach; jednak ścisłych danych o jego gniazdowaniu nie udało mi się zebrać. W czasie przelotów, zarówno jesiennych jak i wiosennych, trafia się często, przyczem trzyma się na jeziorach, pozostając wiosną i jesienią nieraz bardzo długo, a mianowicie do końca kwietnia — początku maja i do połowy listopada“. Ciekawe dane, dotyczące gniazdowania tego gatunku znajdujemy u Zedlitz (10), który pisze: „Auch J. v. Domaniowski vermochte vor dem Kriege keine sicheren Belege für das Vorkommen als Brutvogel in Polen zu erbringen, während in der Neumark, Hinterpommern und Posen sein Brüten erwiesen ist. Daher ist besonders wichtig die Beobachtung O. Neumanns, welche er in seinem Vortrage über die Ornithologie Polens veröffentlicht, nach welcher *C. arcticus* sich den ganzen Sommer über auf den Bobr-Sümpfen aufhält und dort wahrscheinlich brütet“.

Skąd Zedlitz zaczerpnął swe wiadomości o gniazdowaniu nura czarnoszyjowego w Poznańskim nie wiem, w literaturze niczego się w tym względzie doszukać nie mogłem. Co się tyczy danych Neumanna, to badacz ten o występowaniu tego nura w okolicach Osowca pisze co następuje: „*Colymbus arcticus* kommt im ganzen Sommer auf den Bobr-Sümpfen bei Ossowiez häufig vor und dürfte dort brüten“. Uzupełnieniem tego są dane Stolza: „Ein frisch erlegtes ♂ im schönsten Frühjahrs- (Schmuck-) Gefieder konnte ich am 22.V. in Lomza untersuchen. Es war von Herrn Stabsarzt Röpke in der Nähe von Ossowiez erlegt worden und hatte Fittich 295 mm, Schnabelrücken 55. Einer der Motorbootführer der Narewflotille, der einen frisch erlegten *Totanus nebularius* brachte, sah diesen *Urinator* in meinem Zimmer liegen. Er erzählte sofort, dass solche Vögel, deren Benehmen er genauer schilderte, von ihm auch unterhalb von Lomza auf dem Narew beobachtet worden wären und zwar noch in letzter Zeit. Das Datum ist immerhin beachtenswert“.

Dokładne dane, dotyczące Pomorza znajdujemy u Nehringa (4), który stwierdza gniazdowanie tego nura w pow. Chojnickim.

Należy przypuszczać, jakkolwiek nie posiadamy pod tym względem danych, że nur czarnoszyi zimuje stale na wybrzeżach Bałtyku. Wskazują na to dane, dotyczące Prus Wschodnich, które znajdujemy u Tischlera (8). Mianowicie autor ten pisze: „In

den Küstengegend ist der Polartaucher im Winter sowohl auf der Ostsee wie auf den Haffen ziemlich häufig, wenn auch weniger zahlreich wie der Nordseetaucher“.

Jesienią i wiosną jest nur czarnoszyi na większych jeziorach i rzekach dość pospolity w całej Polsce. W miarę niezamarzania wód daje się widywać również w czasie zimy. W północnej części kraju niezbyt rzadko pokazuje się i latem, natomiast w Polsce południowej jest w tej porze roku bardzo rzadki.

Colymbus immer Br ü n n.

Colymbus immer Br ü n n i c h 1764, Orn. Boreal., p. 38; (terra typica: Wyspy Faroer).

Nur lodowiec spotyka się wyłącznie w czasie przelotów, mianowicie wczesną wiosną i jesienią, niekiedy również wśród zimy. Jest naogół bardzo rzadki. Ty z e n h a u z (9) pisze o nim: „u nas przelotem, mianowicie przed zimą dosyć często postrzegany“. Dane te nie zasługują na wiarę, a powstały bezwątpienia na skutek pomieszania tego gatunku z poprzednim.

Colymbus adamsii Gray.

Colymbus adamsii G r a y 1859, Proc. Zool. Soc. London, p. 167; (terra typica: Alaska).

Bardzo rzadki, wyjątkowy ptak zalotny. Hr. Paweł Dzie dusz y c k i (2) cytuje trzy okazy zabite w Małopolsce wschodniej. Z innych okolic Polski dotychczas nie był notowany.

Colymbus stellatus Pontopp.

Colymbus stellatus P o n t o p p i d a n 1763, Danske Atlas I, p. 621; (Danja).

Nur ten spotyka się tylko na przelotach, mianowicie późną jesienią i wczesną wiosną; pokazuje się też i w zimie. Naogół jest pospolity, bywają jednak lata w których pokazuje się bardzo licznie. Do takich należał według Dzie dusz y c k i e g o (3) rok 1878. Ja stwierdziłem go w ogromnej ilości w roku 1910, w którym to czasie zarówno stare, jak i młode spotykało się jesienią w licznych stadach na Wiśle, między Warszawą a Płockiem. Bezwątpienia i w innych częściach kraju, a przynajmniej

na dalszych odcinkach Wisły były one w tym roku równie liczne. Stare ptaki w godowym upierzeniu, a więc te które zalatują późną wiosną i latem są bardzo rzadkie.

Podicipedidae.

Podiceps Lath.

Podiceps Latham 1787, Gen. Syn. Birds, Suppl. I, p. 294; (typ rodzaju: *Colymbus cristatus* Linn.).

Podiceps cristatus cristatus Linn.

Colymbus cristatus Linnaeus 1758, Syst. Nat., Ed. X, 1, p. 135; (terra typica: Szwecja).

W równinach na głębszych wodach, mających przy brzegach zarośla trzcinowe, wszędzie się gnieździ jako ptak pospolity. Jak wysoko w góry sięgają jego stanowiska gniazdowe, nie wiadomo. W Tatrach się nie gnieździ. Na przelotach wszędzie pospolity. Na zimę odlatuje.

Pedetaithya Kaup.

Pedetaithya Kaup 1829, Nat. Syst., p. 44; (typ rodzaju: *Colymbus griseigena* Bodd.).

Pedetaithya griseigena griseigena (Bodd.).

Colymbus griseigena Boddaert 1783, Tabl. Pl. Enl., p. 55; (Francja).

Gniazdowanie tego gatunku stwierdzone zostało dla Małopolski wschodniej, dla województwa Lubelskiego i Kieleckiego. Tyzenhauz (9) podaje go jako ptaka wędrownego, gnieźdzącego się dla „Litwy”. Należy przypuszczać, że gnieździ się on również i na Polesiu, na co wskazuje fakt spotkania tego ptaka latem na rzece Pinie (1). Na przelotach rzadki. Na zimę odlatuje.

Dytes Kaup.

Dytes Kaup 1829, Nat. Syst., p. 41; (typ rodzaju: *Colymbus auritus* Linn.).

***Dytes auritus* (Linn.).**

Colymbus auritus Linnaeus 1758, Syst. Nat., Ed. X, 1, p. 135; (terra typica: Szwecja).

Pokazuje się na wiosennych i jesiennych przelotach. Wogóle rzadki. Młode trafiają się częściej od starych.

***Proctopus* Kaup.**

Proctopus Kaup. 1829, Nat. Syst., p. 49; (typ rodzaju: *Podiceps nigricollis* Brehm.).

***Proctopus nigricollis nigricollis* (Brehm).**

Podiceps nigricollis Brehm. 1831, Handb. Naturg. Vögel Deutschl., p. 963; (terra typica: Niemcy).

Gniazdowanie tego gatunku stwierdzono w województwach: Wileńskim, Poleskim, Warszawskim, Kieleckim, Lubelskim, w Małopolsce wschodniej, oraz w Tatrach. W czasie wiosennych i jesiennych przelotów perkoz ten jest pospolity w całym kraju. Na zimę odlatuje.

***Tachybaptus* Reichenb.**

Tachybaptus Reichenbach 1849, Av. Syst., pl. II; (typ rodzaju: *Colymbus ruficollis* Pallas).

***Tachybaptus ruficollis ruficollis* (Pallas)**

Colymbus ruficollis Pallas 1764, in Vroeg., Cat. rais. oiseaux, Adumbrationcula, p. 6; (terra typica: Holandia).

Pospolity ptak gniazdowy w całym kraju. Jak wysoko osiedla się w górach, niewiadomo. Na zimę odlatuje. Niektóre osobniki zimują, co zostało stwierdzone dla środkowej Polski.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY.

1. J. Domaniewski. Sprawozdanie z wycieczki ornitologicznej odbytej na Polesie w r. 1913. Pamiętnik Fizyograficzny, Warszawa, XXV, 1918.
2. P. Dzieduszycki. Wiadomość tymczasowa o dwu nowych dla ornitologicznej literatury polskiej ptakach: *Colymbus (Gavia) Adamsi* Gray i *Caccabis chukar* Gray. Kosmos, Lwów, XXXVII, 1912.
3. Wł. Dzieduszycki. Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie. Lwów, 1880.
4. A. Nehring. *Eudytes arcticus* als Brutvogel in Westpreussen und Hinterpommern. Ornithologische Monatsberichte, Berlin, XI, 1894.
5. O. Neumann. Über die Vogelwelt Polens. Journal für Ornithologie, Berlin, LXVI, 1918.
6. J. W. Stolz. Ornitologische Ausbeute aus Polen im Sommer 1916. Journal für Ornithologie, Berlin, LXV, 1917.
7. W. N. Sznitnikow. Pticy Minskoj Gubernii. Materiały k poznaniu fauny i flory Rossijskoj Imperii, Moskwa, XII, 1913.
8. F. Tischler. Die Vögel der Provinz Ostpreussen. Berlin, 1914.
9. K. Tyzenhauz. Ornitologia Powszechna. T. III. Wilno, 1846.
10. O. Zedlitz. Die Avifauna des westlichen Pripjet-Sumpfes im Lichte der Forschung deutscher Ornithologen in den Jahren 1915—1918. Journal für Ornithologie, Berlin, LXVIII, 1920.

ZUSAMMENFASSUNG.

Der Verfasser gibt eine Übersicht der in Polen einheimischen Formen aus der Ordnung *Colymbiformes*.
